

”Det är upp till var och en. Samtidigt...”

– En studie om förhållningssätt till alkohol hos socialarbetare som arbetar med missbruk

Mia Nelson Kurdve
Malin Törneld

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
Vt. - 13

Handledare: Hanna Wittrock

Abstract

Author: Mia Nelson Kurdve & Malin Törneld

Title: “It’s up to each and everyone. But at the same time...” - A study about social workers’ approach to alcohol, when working with substance abuse. (Translated title)

Supervisor: Hanna Wittrock

Assessor: Malinda Andersson

The purpose of this paper is to investigate if there are differences and contradictions between alcohol norms in society in general compared with the norms of social workers who works with substance abuse. During this research nine interviews were completed with social workers that work for the Social Services in six different municipalities in southern Sweden. The conclusions of the study are that it is possible to identify norms of the social workers that contradict against the norms of society. In social context, alcohol is both accepted and expected but the social workers give a more ambiguous picture. The interviewed social workers generally express that there is a limit to how much alcohol they can drink in public places but also in their private homes. They see themselves as representatives of the organization they work for and therefore their picture of alcohol is ambivalent. While the social workers state that everyone is free to decide if, and how much, alcohol they want to consume they also communicate that it is not acceptable for them to become noticeably intoxicated. The respondents in this study declare that some public places are problematic for them to appear in because of the connection to alcohol. To analyse the answers, the symbolic perspective in the theory about organization and the dramaturgical perspective have been used. In addition to these, the theories about role conflict and cognitive dissonance were used.

Keywords: social workers, alcohol, norms, approach, paradox, private life.

Förord

Vi vill först och främst tacka alla de personer som ställt upp på intervjuer och därmed möjliggjort uppsatsarbetet. Ett stort tack riktas även till alla de som korrekturläst texten och gett värdefulla kommentarer och synpunkter. Till Hanna Wittrock vill vi säga tack för värdefull handledning och goda råd under arbetets gång. Dessutom ger vi oss själva en klapp på axeln för gott och tålmodigt samarbete. Falafelhaken och sushirestaurangerna får vårt sista, men inte minsta, tack då de hållit oss mätta och vid gott mod.

Helsingborg 2013-05-27

Mia Nelson Kurdve & Malin Törneld

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte.....	6
1.3 Frågeställningar	7
1.4 Avgränsningar	7
2. Tidigare forskning	8
2.1 Alkoholkonsumtion i Sverige.....	8
2.2 Alkoholpolicy.....	9
2.3 Attityder till alkoholmissbruk	9
2.4 Konklusioner av tidigare forskning.....	10
3. Teori	11
3.1 Symboliskt perspektiv	11
3.2 Dramaturgi.....	12
3.3 Rollkonflikt och kognitiv dissonans.....	14
3.3 Konklusioner av teorier	15
4. Metod	16
4.1 Urval.....	16
4.2 Val av metod	17
4.3 Metodens förtjänster och begränsningar	17
4.4 Metodens tillförlitlighet.....	18
4.5 Bearbetning	19
4.6 Etiska överväganden.....	20
4.7 Arbetsfördelning.....	20
5. Resultat och analys.....	22
5.1 Privat och professionell	22
5.2 Syn på alkohol	25
5.3 Organisationens normer och regler kring alkohol.....	29
5.4 Alkohol i offentliga och privata sammanhang	33
6. Avslutande diskussion.....	39
Bilaga 1	46
Information inför intervju.....	46
Bilaga 2	47
Intervjuguide	47

1. Inledning

Den rådande normen i samhället är att alkoholkonsumtion är accepterat och förväntat. I morgonprogrammen på tv visas vinprovning och diskussioner kring vilken snaps som passar bäst till julbordet, påskbuffen, kräfts-kivan eller midsommarfesten. Studentlivet utgör inte heller något undantag med nollningar, sittningar och andra tillställningar där alkohol har en central position. I föreläsningssalar hörs allt som oftast samtal om hur studenterna varit ute och festat. Den som väljer att inte dricka alkohol i sociala sammanhang får ofta förklara, och till viss del försvara, sitt val.

Uppsatsens idé uppstod ur diskussioner om alkoholens centrala position i samhället. Ursprungligen var tanken att intervjua studenter om deras syn på alkohol, men tanken var att det tillförde ytterligare en dimension att intervjua personer som faktiskt arbetar med missbruk. Detta då alla socionomstudenter inte kommer att arbeta inom missbruksområdet och frågor om alkohol borde vara mer aktuella hos dem som arbetar med klienter som har beroendeproblem. Vilka normer kring alkohol finns hos socialarbetare som arbetar med missbruksproblem? Det sociala arbetet med missbruksproblematik aktualiserar frågor om socialarbetarnas personliga förhållningssätt till alkohol då personalen genom sitt arbete ser alkoholens baksidor. Vad gör yrkesinriktningen med socialarbetarnas egen inställning till alkohol?

1.1 Problemformulering

Akademikerförbundet SSR:s ger en definition av socialsekreterarens arbetsuppgifter på sin officiella hemsida: ”Arbetet som socialsekreterare innebär att ge hjälp och stöd till personer och familjer med olika former av problem. Det kan gälla missbruk, psykiska problem eller fattigdom. Målet är att finna en väg ut ur deras problem.” (Akademikerförbundet SSR, 2011). En socialsekreterare som arbetar med personer som har missbruksproblem skall alltså hjälpa klienten ur detta. Uppgiften för de som arbetar med utredningar är att utreda behov och samordna insatser (*ibid.*). Dessa olika arbetsuppgifter bekräftas av dem som intervjuats för denna undersökning, både av dem som är socialsekreterare och av dem som har andra yrkestitlar. Somliga lyfter fram att de arbetar behandlande med att ge stöd och hjälp medan andra beskriver att deras huvudsakliga arbetsuppgift är utredningsarbete.

Hur påverkas då personalens eget förhållningssätt till alkohol av arbetet med utredning och behandling av missbruksproblem? I många sociala sammanhang är alkohol en given del. Detta är även något som blivit alltmer vanligt i arbetsrelaterade situationer som vid personalfester och after work. I boken *Alkohol – varför vi dricker som vi gör* av Heldmark (2005) hänvisar författaren till Porsfelt som forskat om fenomenet ”after work”. Porsfelt menar att arbete och alkohol blivit allt mer knutet till varandra sedan 1990-talet och att många arbetsrelaterade aktiviteter innefattar alkohol. Porsfelt har även kommit fram till att after work, och andra sådana aktiviteter, kan dela arbetsgruppen i två; de som dricker och de som väljer att avstå. I boken framkommer också att after work tidigare förekom i bestämda yrkessektorer, som inom reklambranschen, men att det nu återfinns inom i stort sett alla yrkesgrenar. Myndigheter och sociala arbetsområden som skolor och vårdhem utgör heller inget undantag (Heldmark 2005). Detta väcker frågor kring hur de som arbetar inom missbruksområdet förhåller sig till alkohol. Vilken påverkan har organisationen på personalens bruk av alkohol? Uppstår det motsättningar mellan arbetet med missbruk och hur socialarbetarna själva förhåller sig till alkohol? Skapas ambivalens hos socialarbetarna eller tar de tydligt ställning? Det är av värde att utforska ämnet för att skapa kunskap om i vilken utsträckning arbetet påverkar privatlivet. Valet av yrkesinriktning kan innebära ett förändrat förhållningssätt även i privatlivet.

När vi började diskutera det valda ämnet uppkom ett dilemma hos oss. Å ena sidan borde all personal ha rätt till ett privatliv och ha utrymme då de inte betraktas som behandlare eller anställda. Å andra sidan står socialarbetaren ofta som ett föredöme för den hjälpsökande. Vissa yrken bär med sig sin yrkesetik och moral även privat. Socionomer, lärare och läkare med flera kanske inte helt kan frigöra sig från sitt yrke privat. En viss skillnad kan finnas mellan vad personalen kan göra i offentlig miljö och i sitt eget hem. Men en tydlig gräns för vad som är acceptabelt är svår att identifiera och det är det som denna gräns går som kommer att undersökas.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur socialarbetare, som arbetar med missbruk, förhåller sig till alkoholkonsumtion. Uppsatsen syftar också till att finna kunskap om arbetets påverkan på privatlivet gällande alkohol och se eventuella paradoxer.

1.3 Frågeställningar

- Hur resonerar personal inom socialtjänstens missbruksverksamheter om egen alkoholkonsumtion?
- Hur påverkas fritiden och privatlivet av arbetets innehåll eller skiljer sig det professionella livet från privatlivet i fråga om alkoholkonsumtion?
- Vilka normer finns kring alkoholkonsumtion inom den grupp som arbetar med missbruksproblematik?

1.4 Avgränsningar

För att göra undersökningen och skriva uppsatsen har en del avgränsningar krävts. Ett ämne som kunde ha studerats närmare var om påverkan mellan privatliv och arbete sker i växelverkan. Undersökningen kunde då gällt huruvida samhällets normer påverkar hur socialarbetare agerar gentemot klienter. Detta avstods ifrån då det skulle ha blivit alltför komplext och omfattande för denna typ av uppsats.

En annan avgränsning som gjorts är att intervjupersonerna inte tillfrågats om hur de förhåller sig till klienterna och om de uppmuntrar klienterna till att vara helnykterister och så vidare. Detta eftersom syftet är att fokusera på socialarbetarnas personliga förhållningssätt och inte rikta uppmärksamhet mot klienternas alkoholkonsumtion.

Att endast personal inom socialtjänsten intervjuats är en annan avgränsning. Denna beror på att andra institutioner som verkar inom missbruksområdet kan vara styrda med ideologisk utgångspunkt. En ideologisk styrning skulle eventuellt kunna påverka personalens förhållningssätt till alkohol. Urvalet beskrivs närmare i metodkapitlet. Av etiska skäl har frågor kring personalens faktiska alkoholkonsumtion valts bort. Detta då det skulle kunna anses allt för privat att ställa frågor om hur mycket, och hur ofta, de intervjuade dricker. I kapitlet om etiska överväganden beskrivs detta mer ingående.

2. Tidigare forskning

I det här kapitlet redogörs i korta drag för tidigare forskning inom ämnet. Då frågeställningen är specifik saknas forskning inom exakt detta undersökningsområde. I stället är avsnittet en redogörelse för forskning som på olika sätt ringar in problemområdet. Undersökningar från statens folkhälsoinstitut, rapporter, internationella artiklar samt en avhandling har använts. De undersökta områdena är:

- statistik kring alkoholkonsumtion i Sverige
- alkoholpolicy på arbetsplatser i Sverige
- socialarbetares och socialarbetarstudenters attityder till missbruk av alkohol

2.1 Alkoholkonsumtion i Sverige

Mellan åren 2005-2009 var andelen riskkonsumenter i Sverige 15,5% för män och 10,1 % för kvinnor (Ramstedt 2010). De som inte druckit någon alkohol de senaste 30 dagarna räknades som nykterister i denna rapport. Andelen nykterister i åldrarna 16-80 år var år 2010 18,9% av männen och 27,2% av kvinnorna i Sverige. Det är anmärkningsvärt att i rapporten *Vårdpersonalens alkoholvanor och det hälsofrämjande arbetet - En nationell kartläggning av läkare, sjuksköterskor och barnmorskor* skiljer sig inte riskkonsumenterna hos vårdpersonalen särskilt från den övriga befolkningen, i relation till ålder samt utbildningslängd. I rapporten framkom att 9 % av läkarna, 13 % av sjuksköterskor och 13 % av barnmorskor signalerade ett riskbruk (Statens folkhälsoinstitut 2009).

Trots att de beskrivna undersökningarna inte berör just socialarbetare går det att göra liknelser till den sociala omsorgen, framförallt eftersom vårdpersonal exemplifieras. Läkare, sjuksköterskor och barnmorskor är ett ansikte utåt och arbetar nära och ger omsorg till människor liksom socialarbetare. Både personal inom vården och inom det sociala arbetet kommer i kontakt med frågor om missbruksproblem.

2.2 Alkoholpolicy

Enligt Statens folkhälsoinstitut (2011) har cirka 70 % av arbetsplatserna i Sverige en alkoholpolicy. För sektorn vård och omsorg var andelen 75 % enligt studien. Kännetecknen för en arbetsplats med förebyggande åtgärder som motverkar alkohol var enligt studien; större arbetsplatser (med 50 eller fler anställda), offentliga arbetsplatser samt på arbetsplatser med majoritet av kvinnliga anställda. I undersökningen syntes däremot ingen större skillnad mellan branscher eller geografisk placering (Statens folkhälsoinstitut 2011).

Eriksson, Olsson och Osberg (2004) har gjort fyra substudier på arbetsplatser i Sverige. Författarna har studerat intresset av alkoholprevention på de undersökta arbetsplatserna och i sina resultat kommit fram till att det saknas ett genuint sådant. Avhållsamhet från alkohol på arbetsplatsen sågs som självklart hos deltagarna i studierna. Däremot uppfattades bruket av alkohol utanför arbetet som en privat fråga så länge detta inte skapade problem hos kollegorna. I motsättning till detta, menar författarna, uttryckte både anställda och chefer att hjälp åt de som utvecklade ett missbruk skulle erbjudas. Andra, illegala droger väckte däremot helt andra reaktioner, främst relaterade till moral hos dem som deltog i studien (Eriksson et al. 2004).

2.3 Attityder till alkoholmissbruk

Palm (2006) har i sin avhandling undersökt bland annat hur behandlingspersonal i Stockholm ser på alkohol- och drogproblem. Resultatet visar att personalens uppfattning ofta är att klienterna har stort ansvar för sitt beroendeproblem och att det är deras eget ansvar att ta sig ur problemen. Författaren menar att det här tyder på att det finns en moralisk inverkan på beroendeproblematik där personal ser klienterna som lastbara för sina egna problem (Palm 2006). Även Egerer (2012) nämner denna syn på beroende i en jämförande studie mellan finska och franska socialarbetare. I denna artikel berörs olika problem, däribland alkoholberoende. Enligt författaren ser de finska socialarbetarna alkoholberoende som ett socialt problem som det är individens eget ansvar att lösa. De finska socialarbetarna menade att alkoholberoendet medför skada såväl på de beroende själva som på deras omgivning. Även de franska socialarbetarna ansåg att ansvaret för förbättring ligger hos individen. Socialarbetarna i Frankrike såg alkoholberoende som ett individproblem där skadan främst drabbar den enskilda snarare än omgivningen. Slutsatsen av studien är att uppfattningen av

olika beteenden påverkas av det kulturella sammanhanget (Egerer 2012). De kulturella sammanhang som beskrivs i studien är omfattande och generaliseras till hela nationer. Även mindre kulturer, som organisationer, skulle kunna påverka beteenden och attityder.

Stein (2003) har undersökt attityder till missbruk och huruvida en kort kurs om missbruk kan förändra socialarbetarstudenternas synsätt. Forskarnas konklusioner är att studenternas attityder inte påverkades signifikant av utbildningen. De som personligen kände någon med beroendeproblem visade sig vara mer optimistiska till resultat av missbruksbehandling jämfört med dem som inte hade personlig kontakt med beroendeproblem (Stein 2003). Denna studie berör hur attityder påverkas av en utbildningssituation men drar inga slutsatser om vilken påverkan arbetet har. Det är likväl intressant att använda studien för att jämföra om arbete har större påverkan på personliga förhållningssätt än vad utbildningen har.

2.4 Konklusioner av tidigare forskning

Tidigare forskning har handlat om alkoholkonsumtionen i Sverige som visar att 1/10 av alla kvinnor och en ännu större andel av männen är riskkonsumenter i Sverige (Ramstedt 2010). Dessa siffror skiljde sig inte från vårdpersonalens bruk av alkohol (Statens folkhälsoinstitut 2009). En stor del av arbetsplatserna har en alkoholpolicy (Statens folkhälsoinstitut 2011), men det saknas ett genuint intresse för alkoholprevention på arbetsplatserna (Eriksson, Olsson & Osberg 2004). Ytterligare ett forskningsområde har handlat om socialarbetares attityder till alkoholmissbruk. Uppkomsten av problemen, menar socialarbetarna, bottnar delvis i individens eget handlande och ansvaret att ta sig ur sitt missbruk ligger helt hos individen själv (Palm 2006, Egerer 2012). Utbildning som ett sätt att förändra attityderna har inte gett någon nämnvärd effekt (Stein 2003).

3. Teori

I det här kapitlet beskrivs de teorier som ligger till grund för analysen av det empiriska materialet. De valda teorierna är det symboliska perspektivet inom organisationsteori och Goffmans dramaturgiska perspektiv. Som stödteorier används även teorin om kognitiv dissonans och begreppet rollkonflikt. Genom att tillämpa teorin kring organisationskultur ges möjlighet att analysera alkoholkulturen i organisationen och eventuella motsättningar mellan denna och samhällets alkoholnormer. Med hjälp av Goffmans teorier undersöks och analyseras om socialarbetarna har olika roller privat och professionellt samt hur de resonerar kring detta. Dessutom används teorierna för att analysera det intryck intervjupersonerna vill ge av sig själva i privata jämfört med professionella situationer. Stödteorierna kring rollkonflikt och kognitiv dissonans används för fördjupad och specifik analys av det empiriska materialet.

3.1 Symboliskt perspektiv

Bolman & Deal (2012) skriver om fyra olika perspektiv som kan användas för att förstå organisationer; det strukturella perspektivet, Human Resource (HR-perspektivet), det politiska perspektivet och det symboliska perspektivet. Av dessa är det symboliska perspektivet relevant för att se de kulturella aspekterna i organisationen. Perspektivet är också lämpligt eftersom det även integrerar det privata och det professionella.

Det symboliska perspektivet har sina rötter i flera olika discipliner, så som social- och kulturanthropologin. Inom det symboliska perspektivet är händelser i sig av mindre betydelse, fokus ligger istället på vad händelserna representerar. Symboler är av stor vikt för organisationer och fungerar för att förmedla ett särskilt intryck. Det läggs inte lika stor vikt vid regler och makt som vid myter, historier och ritualer inom organisationen. För personalen kan arbetsplatsen bli mycket mer än bara ett arbete, snarare mer som ett sätt att leva (Bolman & Deal 2012). Organisationens har ur detta perspektiv inte bara betydelse för hur de anställda beter sig i den, utan även betydelse för hur personalen lever privat.

Organisationskultur

Kultur är ett av det symboliska perspektivets grundläggande begrepp. Det finns dock flera olika sätt att beskriva och förklara kultur på (Alvesson 2009, Bolman & Deal 2012). ”Vissa

menar att organisationer *har* kulturer medan andra menar att organisationer *är* kulturer.” (Bolman & Deal 2012:320). Bolman och Deal (2012) skriver att kultur kan omfatta flera punkter så som gemensamma känslor, föreställningar, värderingar och normer. Författarna hänvisar till Schein som beskriver kultur som de delade grundantaganden som skapas i en grupp. Det rätta sättet att förstå och tänka lärs därefter ut av de anställda till organisationens nya medlemmar (Bolman & Deal 2012). Alvesson (2009) menar dock att det handlar om det gemensamma och inte om tankar hos den enskilda.

Alvesson (2009) använder sig av flera metaforer för att förklara kultur. Ett av dessa är det sociala kittet, som är det mest förekommande sättet att betrakta kultur. Värderingar, normer och åsikter förenar organisationer, men det kan också användas som ett kontrollmedel för kärnan i organisationen genom att skapa starkare band till den. Även Bolman & Deal (2012) skriver om kultur som sammanfogar människorna i organisationen till gemensamma värderingar och övertygelser. En annan metafor för kulturen är att se den som en ”helig ko”. Uppfattningar antas och införlivas successivt hos människorna. Till slut blir värderingarna så självklara och heliga att de inte längre ifrågasätts och kan därmed bli svåra att förändra (Alvesson 2009).

Normer, som inkluderas i kultur, handlar om regler för hur individen skall bete sig i en särskild ställning eller situation. Inom alla sociala grupper finns såväl uttalade och nedskrivna regler, ramnormer, som outtalade regler för uppförande, moral- eller gruppnormer. Bryter individen mot gruppens normer uppfattas denne som avvikande (Karlsson 2007). Normerna är alltså av betydelse för att individen inte skall hamna utanför sin grupp, såväl på arbetsplatsen som i samhället. Repstad (2005) skriver att förväntningar både kan vara inbillade och verkliga, de inbillade förväntningarna kallas för fiktiv normpress. Förhållningssättet som personalen har till alkohol skulle kunna vara beroende av både ramnormer, men även av outtalade moralnormer.

3.2 Dramaturgi

Organisationer ses gärna som en teater ur det symboliska perspektivet, där personalen spelar de olika rollerna. Organisationer vars effektivitet är svår att visa, och vars mål är svårdefinierade, måste på andra vis framstå som legitima för omvärlden. Sådana organisationer kan exempelvis vara skolor eller vård- och omsorgsenheter. Att reflektera

och uttrycka samhällets värderingar och myter är en uppgift i dramat. De föreställningar omvärlden har, uppfylls genom organisationens presentation av sig själv i form av exempelvis klädsel och lokal (Bolman & Deal 2012). Förväntningarna från samhället är en viktig del i hur organisationen presenterar sig själv.

I boken *Jaget och maskerna* beskriver Goffman (2009) det dramaturgiska perspektivet. Goffman använder sig, precis som Bolman och Deal, av teatermetaforer och liknar människorna i samhället med skådespelare som agerar i olika uppsättningar på olika scener. En människa kan alltså spela ett flertal olika roller och vara aktör i ett stort antal uppsättningar som både kan avlösa varandra och pågå parallellt. Under en och samma dag kan en person spela olika roller och agera på flera scener. Till exempel kan en person inta en roll på arbetet, en i hemmet och ytterligare olika roller i andra situationer; på fritiden i fotbollslaget eller segelklubben.

Regioner

I det dramaturgiska perspektivet ingår teorier om främre och bakre regioner. Med främre region syftar Goffman (2009) till det som sker synligt för publiken medan det som sker i bakre region är det som händer bakom kulisserna. Uppdelningen mellan främre och bakre regioner sker både vid offentliga platser och i det privata livet. Författaren nämner som exempel affärer och restauranger där de bakre regionerna återfinns bakom disken eller i köket, områden som inte gästerna har tillträde till. I de bakre regionerna kan aktörerna släppa den publika rollen och inta en mer avslappnad position. Vidare beskrivs att en och samma plats kan fungera som både främre och bakre region vid olika tillfällen. Exempelvis kan ett kontor vara den främre regionen vid besök medan det före och efter besök fungerar som den bakre regionen (Goffman 2009). Detta innebär alltså att inte bara platsen i sig utan också situationen och aktörerna avgör huruvida en scen utspelar sig framför eller bakom kulisserna.

Framträdandet i en främre region syftar ofta till att upprätthålla olika normer. Detta rör dels hur den som agerar talar till publiken men även hur personen för övrigt agerar då publiken ser (Goffman 2009). Teorin kring främre och bakre regioner har använts för att se skillnader i beteende och uppfattningar professionellt jämfört med privat. Kanske är det viktigt att förmedla en viss ståndpunkt inför brukarna och accepterat att agera annorlunda privat, bakom kulisserna.

Team, roller och fasad

I det dramaturgiska perspektivet används också begreppet team. Ett team är en grupp individer som agerar på ett särskilt sätt för att förmedla ett specifikt intryck. Beroende på sammanhanget och för vilken publik de agerar, kan ett team uppträda på olika vis (Goffman 2009). Ett team agerar tillsammans för att ge omgivningen ett särskilt intryck eller för att ett visst agerande förväntas av teamet. Begreppet kan användas för att se om socialarbetare fungerar som team och arbetar för att förmedla en viss bild av sig själva eller organisationen. Finns det en gemensam strävan efter att förmedla ett visst intryck hos socialarbetare som arbetar med missbruk?

Goffman (2009) beskriver också att aktörerna spelar sina roller beroende på förväntningar från sig själva och omgivningen, samt att människor blir de personer som de spelar. För att förstärka den roll en person spelar använder individer det som benämns fasad, som innefattar både inramning och personlig fasad. Inramningen är platsbunden och kan exempelvis vara inredning medan den personliga fasaden är bunden till aktören. Den personliga fasaden består av både bestående och skiftande egenskaper och attribut som exempelvis kön och ålder men också kläder, gester och uppträdande (Goffman 2009).

3.3 Rollkonflikt och kognitiv dissonans

Här presenteras de två stödteorier som kompletterar de tidigare beskrivna teorierna.

Rollkonflikt

Att människor innehar fler olika roller beskrivs också av Karlsson (2007) som skriver: ”Det är för det mesta en fördel, eftersom flera roller kan komplettera varandra och ge en mer mångfacetterad självbild, vilket stärker identiteten.” (Karlsson 2007:649). Vidare skriver författaren att de olika rollerna, av olika anledningar, kan hamna i konflikt med varandra. Två olika typer av rollkonflikter tas upp. Den första är att en person i en roll känner förväntningar, från sig själv och omgivningen, som är kolliderande. Den andra typen av rollkonflikt beror på att en persons olika roller består av kontrasterande normer (Karlsson 2007). Repstad (2005) beskriver att rollkonflikter oftast har grund i att rollen riktar sig till olika grupper som har olika förväntningar på den. Liksom Karlsson beskriver Repstad (2005) också den andra typen av rollkonflikter som enligt denna författare innebär att en individ innehar flera, svårförenliga, roller. Begreppet rollkonflikt är lämpligt att använda i analysen då de båda olika typerna kan

återfinnas inom socialtjänstens missbruksområde. De anställda har i rollen som socialarbetare förväntningar på sig från både klienterna och organisationens ledning. De blir därmed objekt för den första typen av rollkonflikt. Den andra typen av rollkonflikt kan bli möjlig att identifiera om de anställda upplever att det finns olika normer för deras roll som socialarbetare och deras privata roller.

Kognitiv dissonans

Teorin om kognitiv dissonans har utvecklats av Leon Festinger (Karlsson 2007). ”Teorin är ett exempel på hur attityder kan förändras av beteendeförändringar, och dess utgångspunkt är att man strävar efter att tankar, känslor och handlingar rimmar med varandra, d.v.s. hänger ihop.” (Karlsson 2007:610). Dissonansen beskrivs som det obehag eller obalans som uppstår då handlande och inställning är motstridiga. Enligt teorin om kognitiv dissonans ändrar en person som upplever en sådan obalans sin attityd, så att den överensstämmer med beteendet, för att skapa harmoni. Den tankeförändring som kognitiv dissonans innebär antas bero på en strävan efter att upprätthålla självkänsla då den hotas vid obalans mellan idéer och handlingar (Karlsson 2007). Teorin om kognitiv dissonans är behjälplig i en analys av huruvida de intervjuade upplever motstridigheter mellan attityder och beteenden samt om de på ett privat plan ändrar sina tankar beroende på hur de handlar i sin yrkesroll.

3.3 Konklusioner av teorier

Det symboliska perspektivet inom organisationsteorin bidrar med en övergripande bild av organisationen, framförallt gällande kultur, värderingar och normer. Det symboliska perspektivet använder liksom Goffman teatermetaforen i det teoretiska resonemanget. Goffman utvecklar teatermetaforen genom beskrivning av bland annat roller, fasader och regioner. Begreppet rollkonflikt bidrar med idéer om motsättningar mellan olika roller och normförväntningar på dem. Även den kognitiva dissonansteorin behandlar motstridigheter och berör hur individer strävar efter balans mellan tankar och handlingar.

4. Metod

I detta kapitel redogörs för urval, val av metod, dess tillförlitlighet, förtjänster och brister. Här beskrivs hur materialet bearbetats och vilka etiska överväganden som gjorts.

4.1 Urval

Urvalet av intervjuade individer har gjorts enligt tvåstegsurval i enlighet med Ahrne och Eriksson-Zetterquist (2011). Författarna skriver om tvåstegsurvalet som ett sätt att nå fram till sitt urval. Det första steget i denna process är att välja organisation. Det andra steget blir sedan att välja ut de individer inom organisationen som skall intervjuas (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2011). Då frågeställningen handlar om synen på personalens bruk av alkohol har vi sökt oss till organisationer som har en direkt anknytning till personer med missbruksproblematik. Det skulle vara möjligt att intervju personer som till exempel arbetar inom 12-stepsprogram eller fristående HVB-hem. Då organisationer av den här typen kan vara ideologiskt styrda har urvalet av intervjupersoner dock avgränsats till att endast inkludera personal inom socialtjänsten, inriktning missbruk, i södra Sverige. Sättet att välja organisationen skulle med andra ord beskrivas som ett målstyrt urval. Ett sådant handlar om att aktivt själv söka personer som kan ge klarhet i frågorna som söks (Bryman 2011).

I kombination med att organisationerna valts genom ett målstyrt urval har de specifika individerna valts genom ett bekvämlighetsurval. Bekvämlighetsurval är ett sätt att nå intervjupersoner som kan vara svåråtkomliga eller då forskaren inte är intresserad av generalisering (Bryman 2011). För den här undersökningen är det inte av intresse att generalisera. Istället eftersöks hur det kan uppfattas på arbetsplatser och vilka bakgrunder som kan tänkas ligga bakom dessa tankar. En annan orsak har, inte helt oväntat, att göra med tidsbrist. Under en relativt kort tid skall intervjupersoner som varit villiga och har utrymme att ställa upp på en intervju hittas. Vilka som har intervjuats har delvis berott på vilka som tidigast kunnat delta i en intervju.

I denna kvalitativa studie har nio personer, som alla arbetar med missbruk inom socialtjänsten i södra Sverige, intervjuats. Detta antal gör att undersökningens tillförlitlighet ökat. Eftersom intervjupersonerna informerats om att de när som helst har möjlighet att avbryta sitt deltagande har det varit av stor vikt att ha en marginal om någon väljer att lämna studien. Om

endast ett fåtal personer intervjuas skapar deras åsikter en betydande roll för hur frågeställningarna kommer att besvaras. Kommer forskaren upp till ett antal av sex till åtta intervjupersoner inom ett avgränsat område ökar möjligheten att en större grupp inom det valda området har samma tankar (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2011).

De intervjuer som genomförts har i genomsnitt varit 30 minuter långa. De nio intervjupersonerna har varit mellan 27 och 63 år och har arbetat inom missbruksområdet från ett och ett halvt år till 36 år. Två av dessa är män och sju är kvinnor. Sex av dem är utbildade socionomer, en är behandlingsassistent, en psykiatrisjuksköterska och en är sjukgymnast. Alla de intervjuade är anställda på socialtjänsten och arbetar med missbruks- och beroendeproblematik. Intervjuerna är utförda på de intervjuades arbetsplatser i sex olika kommuner i södra Sverige.

4.2 Val av metod

Vid val av metod har frågeställningen en central del (Ahrne & Svensson 2011). Kvantitativa frågor som ”hur många...” eller ”hur ofta...” har inte varit relevant för denna undersökning. Istället eftersträvas frågor om hur personal som arbetar med missbruk *kan* se på egen alkoholkonsumtion och vilket utrymme diskussioner om alkohol finns på arbetsplatsen. Dessa frågor handlar mer om tankar som kan ge breda och utvecklade svar.

De genomförda intervjuerna är semistrukturerade. Dessa har en viss form av struktur men forskaren har möjlighet att frånga frågeformuläret i ämnen som den vill ställa fördjupande frågor kring (May 2001). Strukturen har skapat trygghet i att undersökta teman och frågeställningar tagits upp. Detta samtidigt som intervjuschemat inte har varit begränsande då nya och oväntade frågor framkommit under samtalets gång.

4.3 Metodens förtjänster och begränsningar

Strukturen i kvalitativa metoder är inte lika strikt som vid kvantitativa. Istället finns en helt annan möjlighet för deltagarna till fritt formulerade svar. Tankar som forskaren själv annars inte hade tänkt på kan dyka upp under samtalets gång (Bryman 2011). Kring intervjumetodens fördelar skriver May att: ”Intervjuer ger en god inblick i människors upplevelser, erfarenheter, åsikter, drömmar, attityder och känslor.” (May 2001:148). Metoden

ger en annan chans till fördjupad kunskap kring en människas innersta. Den har inte en strikt struktur utan det är just deltagarnas egna formuleringar och perspektiv forskaren vill komma åt. Här finns en möjlighet för deltagaren att utveckla sina tankar på ett annat sätt än vad som är möjligt genom exempelvis ett frågeformulär med slutna svarsalternativ (May 2001).

Kritik som lyfts fram är bland annat svårigheten att replikera undersökningen. Aspekter som om forskaren är kvinna eller man, 18 eller 60 år har betydelse för hur deltagarna i undersökningen kommer att agera och svara. Om en annan person som har samma problemformulering eller om samma forskare intervjuar samma deltagare ett år senare kan svaren komma att se olika ut (Bryman 2011).

En annan begränsning i kvalitativ forskning handlar om brist av generalisering (Bryman 2011). Ahrne och Eriksson-Zetterquist (2011) skriver hur intervjuer ger en avgränsad bild av verkligheten. Det forskaren får ta del av är det som intervjupersonen själv väljer att berätta i intervjun. Det är dennes tankar som utgör arbetsmaterialet och inte en generalisering av exempelvis alla brukare som är rullstolsburna eller all personal inom äldreården. Efter att intervjuerna gjorts skall sedan tolkningar av materialet göras. Detta är ytterligare en svaghet med denna metod. Frågan är om forskaren tolkar det intervjupersonen avser med sina utsagor eller om en helt annan bild framkommer då forskaren skall tolka svaren (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2011). För att minska risk för feltolkningar har alla intervjuer spelats in och transkriberats.

4.4 Metodens tillförlitlighet

Vid diskussion kring hur stor tillförlitlighet en metod har, används ofta begreppen validitet och reliabilitet. ”Validitet handlar om att mäta det man avser att mäta, medan *reliabiliteten* handlar om precisionen i mätverktygen” (Jönsson 2010:13). Bryman (2011) skriver att begreppen främst används för att undersöka kvaliteten i kvantitativa undersökningar men att de också tillämpas i samband med kvalitativ forskning. Då det gäller kvalitativa metoder läggs dock mindre fokus på just mätning.

Då denna studie syftar till att undersöka hur socialarbetare inom missbruksområdet tänker och pratar kring sin egen och kollegornas konsumtion av alkohol borde validiteten bli relativt hög. Detta eftersom vi själva utformar vårt mätinstrument, intervjuerna, för att försöka få en

uppfattning om hur de intervjuade resonerar. Då syftet inte är att komma fram till en generell uppfattning hos socialarbetare utan att belysa och analysera deras resonemang borde intervjuer kunna ge en hög grad av validitet.

Bryman (2011) beskriver att reliabilitet till stor del handlar om pålitlighet och att exempelvis stabilitet över tid och gemensamma tolkningar hos forskarna höjer reliabiliteten. Eftersom semistrukturerad intervju använts påverkas svaren av många olika faktorer, allt från vem som gör intervjun till den intervjuades personliga situation för dagen, är det svårt att få samma svar och resultat vid en upprepade mätning (Bryman 2011). Därmed kan det också vara problematiskt att säkerställa en hög reliabilitet i den här undersökningen. För att så långt som möjligt upprätthålla reliabiliteten i analysen har vi fört diskussioner kring hur det insamlade materialet tolkas.

Undersökningen baseras på frågor kring förhållningssättet till personalens eget bruk av alkohol och huruvida det finns diskussioner kring detta på arbetsplatserna. Förhoppningen är att få fram resonemang, tankar och åsikter snarare än korta och koncisa svar. Genom intervjuerna belyses syfte och frågeställningar.

4.5 Bearbetning

Efter att intervjuerna genomförts har de transkriberats och analyserats. Bryman (2011) beskriver kodningen i olika steg och menar att det är viktigt att börja i god tid med kodningen och skriva ut sina intervjuer kontinuerligt. Enligt de beskrivna stegen bör tolkningen göras genom att först läsa igenom sitt material utan att tolka eller analysera det och vid nästa genomläsning göra åtskilliga kommentarer. Därefter ska kommentarerna organiseras för att tilldelas olika koder som sedan ordnas i olika kategorier (Bryman 2011). Transkriberingen har skett så snart som möjligt efter att intervjuerna genomförts och kodningen påbörjades efter att alla intervjuer gjorts och transkriberats. De kommentarer som gjorts vid genomläsningen har kategoriserats i teman och mönster. Med hjälp av teorier och frågeställningar har det empiriska materialet sedan analyserats. Under arbetet med kodningen har det framkommit resonemang och ämnen som inga frågor ställts kring under intervjuerna.

4.6 Etiska överväganden

I denna studie har de fyra etiska grundprinciper som finns inom den samhällsvetenskapliga forskningen följts. Dessa krav är publicerade av vetenskapsrådet och berör information, samtycke, konfidentialitet samt nyttjande. Samtyckeskravet handlar om att intervjupersonerna själva skall samtycka till sitt deltagande. De skall även ha möjlighet att när som helst avbryta sin medverkan. Forskaren har inte rätt, ur ett etiskt perspektiv, att använda informationen som framkommer från deltagarna i något annat ändamål än forskning. Denna princip innefattas i nyttjandekravet. Det tredje kravet om konfidentialitet har att göra med deltagarnas rätt till anonymitet och att deras information förvaras på ett säkert sätt. Informationskravet innebär att information om bland annat undersökningens syfte och deras samtyckte skall delges deltagarna innan intervjun påbörjas (Vetenskapsrådet 2002).

Dessa fyra grundprinciper har beaktats på följande sätt. För att nå intervjupersonerna har de sökts via telefon och vi har då kunnat ge kortfattad information om uppsatsens ämne och de etiska kraven. Efter den första kontakten med intervjupersonerna har ett mer utförligt informationsblad skickats till dem, så att de i lugn och ro kunnat läsa igenom vad deras deltagande innebär. I detta beskrevs både uppsatsens syfte, de etiska kraven samt kontaktuppgifter för att ge möjlighet till frågor. Två av intervjupersonerna hade inte fått informationsbladet innan intervjun eftersom deras intervjuer inte bokats direkt av oss utan via kollegor. De fick istället en kortfattad genomgång av infobladet innan intervjun påbörjades och fick informationsbladet skickat till sig i efterhand. Intervjupersonerna har inte namngetts och ingen annan information som kan identifiera dem har uppgetts i uppsatsen.

Bryman (2011) skriver om deltagarnas rätt till privatliv. De frågor som ställts till intervjupersonerna har inte handlat om hur mycket alkohol de själva dricker under sin fritid eller hur ofta det inträffar. Istället har frågorna rört förhållningssätt till alkoholkonsumtion och resonemang kring dessa tankar. Endast förhållningssättet till bruk av alkohol har diskuterats och inte andra, illegala, droger som skulle kunna vara en mer känslig fråga.

4.7 Arbetsfördelning

Då denna uppsats är skriven av två författare har arbetet skett både individuellt och gemensamt. De avsnitt som delats upp har varit att kontakta intervjupersoner, söka och skriva om tidigare forskning samt teoridelen. Vid alla intervjuer har båda varit närvarande och aktivt

ställt frågor. Transkriberingen av intervjuerna har skett växelvis efter gemensam överenskommelse av strukturen. Därefter har kodning och analys av dem skett gemensamt. Under hela loppets gång har båda diskuterat och varit delaktiga i samtliga texter.

5. Resultat och analys

Resultaten av de intervjuer som gjorts redovisas i detta kapitel. Här kopplas svaren till, och materialet analyseras med hjälp av, de valda teorierna. De områden som förklaras närmare är:

- Privat och professionell
- Syn på alkohol
- Organisationens normer och regler kring alkohol
- Alkohol i offentliga och privata sammanhang

Förkortningen IP står här för intervjuperson och förkortningen I för intervjuare. Det är ett medvetet val att inte ge de intervjuade fingerade namn utan istället benämna dem könsneutralt. Detta eftersom det inte har identifierats några skillnader i resultatet beroende av kön.

5.1 Privat och professionell

Här ges en presentation av hur de intervjuade ser på sin yrkesroll, om de uppfattar sig själva som myndighetspersoner eller snarare ser sig som behandlare. Det beskrivs också hur de socialarbetare som intervjuats upplever att privatlivet påverkas av arbetet och hur de avgränsar dessa från varandra. Detta är ett tema som inte enbart berör tankar och resonemang om alkohol men ger insyn i hur de intervjuade ser på yrkesrollen och kopplingar till privatlivet.

Syn på yrkesrollen

Men visst, man har ju ganska mycket myndighetsutövning, det är mitt ansvar att se till att kvaliteten blir god och att lagar och regler följs. Klienten får det man har rätt till, dokumentera ordentligt och så, så att det är nog lite mer tyngdpunkt på det, men det beror nog på de arbetsuppgifterna man har. (IP 1)

Många av de intervjuade definierar sin yrkesroll utifrån vilka arbetsuppgifter de har. De socialarbetare som säger att deras uppgifter främst består av utredningsarbete och

beslutsfattande upplever sig själva som myndighetspersoner. De som arbetar inom socialtjänstens öppenvårdsenheter beskriver sig själva snarare som behandlare. Detta motiverar de med att de inte dokumenterar sitt arbete eller att de inte har mandat att fatta några beslut. Enligt Goffmans (2009) teori agerar människor utifrån vad som förväntas, både av dem själva och från deras omgivning. Trots att vissa av intervjupersonerna har samma arbetsgivare och alla är anställda av socialtjänsten finns skillnader på hur de definierar sin yrkesroll. Detta kan troligen förklaras med att de verkar utifrån vad som förväntas av dem utifrån deras tilldelade arbetsuppgifter.

Flera av de intervjupersoner som beskrivit att de ser sig som myndighetspersoner har lagt till att deras arbete ofta är starten på en behandlingsprocess. De säger dessutom att även formella utredningssamtal kan fungera som en del i behandling och att yrkesrollen är något kluven. Trots att tyngdpunkten ligger i myndighetsutövning ser de sig själva också som behandlare. En av de intervjuade beskriver att den professionella rollen förändras beroende på ärendets olika faser och att då utredningen är central kan yrkesrollen definieras som myndighetsperson. Här går att urskilja att egna förväntningar har betydelse för yrkesrollen, men även att en typ av rollkonflikt utspelas. Karlsson (2007) beskriver att denna typ av rollkonflikt uppstår då olika förväntningar på rollen skiljer sig från varandra. Socialarbetarna skulle då kunna ha förväntningar från samhället, organisationen, klienter och sig själva som då blir svårförenliga och medför en rollkonflikt.

Mötet mellan professionell och privat

Enligt många av intervjupersonerna har privatlivet och fritiden påverkats mer av arbetet när det var nytt för dem än då de varit på arbetsplatsen en tid. Flera beskriver att de med tiden lärt sig lämna arbetet, och tankarna på det, efter arbetsdagens slut men att det i början var svårt att koppla av helt. En del av de intervjuade säger att arbetet, främst i början, påverkat dem på så vis att de blivit trötta och en aning osociala på fritiden. Detta är dock något de beskriver att de lärt sig hantera och flera lägger till att det är nödvändigt att lära sig att koppla bort tankarna på jobbet vid ledighet för att orka fortsätta arbeta. Ett flertal av intervjupersonerna betonar att de i vanliga fall inte har några problem att sluta tänka på arbetet när de är lediga men att det är annorlunda om något särskilt inträffat på arbetstid. Dessa resonemang tyder på att de intervjuade strävar efter att skilja sina professionella roller från sina privata.

Att vara nervös för att träffa sina klienter på fritiden var enligt en del av intervjupersonerna ett orosmoment i början av yrkeskarriären. En socialarbetare beskriver känslan så här:

... tänk om jag nu ska behöva stå här och försvara mitt beslut, om det har varit ett avslag till exempel. Men jag tror man kommer in i det där också och lär sig att hantera för så känner jag inte alls nu.

(IP 5)

Flera av de intervjuade säger att denna oro har försvunnit efter en tid och att de nu kan möta klienterna privat, utan att tycka att det är besvärande. Detta går att se som att intervjupersonerna efter en tid i arbetslivet har växt i sin yrkesroll. Eller som att rollen har integrerats i den egna identiteten (Goffman 2009). Även Goffmans teori kring regioner går att tillämpa för analys av den beskrivna oro som funnits för att möta klienter i ett privat sammanhang. Mötet utanför arbetsplatsen sker då i de bakre regionerna med personer de vanligen träffar i de främre. I början av yrkeslivet uppfattade flera av de intervjuade dessa möten som obekväma. Kanske beroende på att publiken vanligtvis inte har tillträde till området bakom scenen.

Hur beskrivs den privata alkoholkonsumtionen för klienterna?

I den första intervjuguiden ingick från början ingen fråga om huruvida klienterna frågar om socialarbetarnas privata alkoholkonsumtion eller hur de i så fall svarar. Redan vid första intervjun tog den intervjuade själv upp detta ämne. Ett par frågor kring det lades då till i intervjuschemat även för kommande intervjuer. Svaren på dessa frågor har skiljt sig markant mellan olika intervjupersoner och det har framkommit två tydliga ståndpunkter hos de professionella.

En grupp säger att det inte händer, eller sker väldigt sällan, att klienter frågar kring deras egen alkoholkonsumtion. Deras uppfattning är att det är olämpligt att diskutera sin privata alkoholkonsumtion med klienterna och en del menar att de tydligt skulle avsluta diskussionen. ”Om klienterna frågar så måste man också sätta stopp för då blir det något annat. Då blir det inte professionellt.” (IP 4). Andra avleder diskussionen och försöker föra samtalet i mer generella termer för att inte blanda in sitt privatliv. Denna grupp gör tydliga uppdelningar mellan den professionella rollen och den privata utan att blanda samman de båda. Fasaden bevaras genom att de inte släpper in klienterna i privatlivet.

En del av de intervjuade framförde en annan uppfattning då de säger att klienter emellanåt ställer frågor om den privata alkoholkonsumtionen och att de då svarar ärligt. Vissa säger att de svarar på frågan för att till exempel ge klienterna något att jämföra sig själva med och en av socialarbetarna betonar att det är viktigt att använda sig själv som redskap i arbetet. Flera intervjupersoner säger att de, om klienterna frågar, svarar att de inte är nykterister. En av de intervjuade resonerar kring att det finns motstridigheter i att intala klienterna att bli helnykterister och inte vara det själv, men betonar att privatlivet egentligen inte ska spela någon roll för klienternas behandling. Personerna i denna grupp använder sig av sin privata roll för att gynna yrkesrollen och därmed klienterna. De anser inte att det är problematiskt att låta klienterna ta viss del av privatlivet.

Det är anmärkningsvärt att den grupp som inte vill berätta om sin alkoholkonsumtion sällan får sådana frågor medan de som inte upplever det bekymmersamt tillfrågas oftare. Det kan tolkas som att den första gruppen sätter tydliga gränser mellan de olika regionerna. Klienterna kan dessutom märkt av att den professionella rollen är skild från den privata och därför undviker att ställa frågor av privat karaktär. Att klienterna observerar denna åtskillnad mellan de olika rollerna kan bero på att socialarbetarna upprätthåller en tydlig fasad. Enligt Goffman (2009) saknar publiken tillträde till de bakre regionerna då områdena framför och bakom kulisserna skiljs åt. För de som berättar om sina alkoholvanor för klienterna kanske inte skiljelinjen mellan de olika regionerna är lika tydlig som för de andra.

5.2 Syn på alkohol

Socialarbetarnas generella syn och personliga förhållningssätt till alkohol presenteras och analyseras i det här avsnittet. Vidare skildras hur deras eget synsätt utvecklats efter att de börjat arbeta inom missbruksområdet.

Generell syn på alkohol

”– Tja... Jag tror ju att alkohol om det hade uppfunnits idag så hade det varit olagligt med alla biverkningar det ger, det tror jag absolut” (IP 5). Detta är en uppfattning som många av de intervjuade gett uttryck för och flera har sagt just att alkohol skulle ha förbjudits om det uppfunnits i dagens samhälle. Konsekvenserna av alkoholanvändningen upplevs av flera som stora i negativ bemärkelse och likställs av vissa med andra, illegala, droger. En av

socialarbetarna framhäver att risken att utveckla alkoholberoende ökar varje gång en person dricker. Alkohol påverkar ett flertal livsområden och kan ställa till med en hel del bekymmer enligt en annan intervjuperson. Flera av de vi intervjuat påpekar att alkohol är vanligt förekommande och att det är ett stort och kostsamt samhällsproblem. Dessa uppfattningar framkommer när socialarbetarna är i en situation där de intervjuas av oss; två socionomstudenter som bett att få möta dem med anledning av det arbete de utför. Då de arbetar inom socialtjänstens missbruksenheter kan de uppleva att det finns förväntningar på dem att problematisera kring alkohol och dess negativa effekter. Repstad (2005) skriver om begreppet fiktiv normpress som innebär att personer kan agera utifrån inbillade förväntningar. Problematiseringen kring alkohol kan komma sig av att socialarbetarna, medvetet eller omedvetet, upplever att de skall ifrågasätta alkoholens ställning i samhället. Flera har berättat att de har till uppgift att motivera klienter att minska sin konsumtion eller avstå från att dricka alkohol. En problematiserande syn på alkohol kan bidra till att berättiga detta arbete.

Samtidigt som flera tar upp negativa aspekter med alkohol betonas tradition och kultur som en orsak till utbredningen av alkoholkonsumtionen i Sverige. Somliga av de intervjuade säger att dryckeskulturen går så långt tillbaka i tiden att det är en tradition som är svår att förändra. Exempelvis säger en intervjuperson att det finns en skönmålning av alkohol i Sverige och ”Att festa är det samma som att, en fest är aldrig utan alkohol, god mat är nästan aldrig utan alkohol. Allting är väldigt laddat med alkohol” (IP 4). Även andra intervjupersoner resonerar kring alkoholens kulturella betydelse och menar att enda skillnaden jämfört med andra droger är att alkohol är legalt. Flera av de intervjuade menar att alkoholens för- och nackdelar har att göra med hur den används och syftet med att dricka. En del anser att alkohol blir farligt då det tar över och styr en persons liv och menar att det beror på hur konsumtionen hanteras. En av de intervjuade säger att det är viktigt att vara försiktig och uppmärksam på sin alkoholkonsumtion, men förespråkar inte avhållsamhet.

Förutom dessa inställningar tog flera upp att det också finns positiva sidor. Bland annat ansåg en socialarbetare att alkohol utgör ”ett trevligt tillskott i vardagen” (IP 6). Andra nämnde alkoholen som en sällskapsdryck i sociala sammanhang och ” att ett glas vin en fredagskväll det är väl helt okej, det är väl allmänt Svensson” (IP 5). De som beskrev alkoholens positiva sidor kan ses som ett uttryck för att de ställer sig bakom samhällets generella normer. ”Varje grupp, kultur och samhälle har sina sociala normer eller mer eller outtalade regler för vilka beteenden som är acceptabla. Beteenden som bryter mot dessa normer uppfattas därför ofta

som avvikande.” (Karlsson 2007:534-535). Som det beskrivits tidigare var det flera av de intervjuade som påpekade att alkohol är ett vanligt förekommande inslag i samhällskulturen. Då de tar till sig dessa normer riskerar de inte att avvika från samhällsnormen. De flesta av de intervjuade uttryckte inte bara ett av dessa ställningstaganden utan förde resonemang kring alkoholanvändningens för- och nackdelar.

Jag är inte nykterist, men...

Utan att vi ställt frågor kring hur mycket de själva dricker har alla vi intervjuat spontant berättat att de inte är nykterister. I stort sett alla har också berättat för oss att de dricker måttligt, som de flesta andra eller mindre än normalt.

... jag tror inte att jag dricker speciellt mycket mer eller mindre än andra småbarnsmammor, så det är nog ganska normalt. (IP 1)

... jag är inte nykterist men tycker ändå att jag dricker mycket måttligt. (IP 3)

Generell syn är ju att det är okej med alkohol, jag är inte nykterist, men jag är också medveten om att det är väldigt många som dricker mycket. Jag själv dricker väldigt sparsamt. (IP 4)

... jag konsumerar också alkohol men inte i de mängderna att det påverkar mitt liv att det skadar mitt privata eller professionella liv. (IP 9)

Det går här att urskilja ett mönster i hur de intervjuade presenterar sin alkoholkonsumtion; måttligt drickande men inte nykterist. Detta uttryck går att se som ett sätt att upprätthålla den personliga fasaden, som enligt Goffman (2009) syftar till att befästa den roll individen innehar i situationen. Fasaden kan i detta fall ses som presentationen av sin egen alkoholkonsumtion. Denna bidrar till att upprätthålla rollen som socialarbetare inom missbruksområdet eftersom det antas finnas specifika rollförväntningar. Enligt Goffman (2009) kan fasaden användas omedvetet vilket innebär att de intervjuade socialarbetarna inte nödvändigtvis är medvetna om att de brukar en fasad i situationen. Vid detta tillfälle kan vi

som intervjuare ses som publiken för vilka fasaden visas, i förlängningen kan även de som eventuellt kommer att läsa denna undersökning anses vara publik.

Arbetets påverkan på förhållningssätt till alkohol

I den här undersökningen har det framkommit ett mönster då de intervjuade resonerat kring hur arbetet har påverkat deras förhållningssätt till alkohol. Alla säger inte samma sak men flera framför liknande tankegångar. Många av de intervjuade uppger att deras arbete bidragit till att de ser mer missbruk i samhället och i sin närhet, framförallt i början av yrkeskarriären. En intervjuperson berättar om att tankarna i början av yrkeslivet kretsat mycket kring enheter, vilket är ett mått som kan användas för att definiera missbruksproblem.

Första året tänkte jag väldigt mycket på enheter. Vad är lämplig mängd och till och med tänkte hur mycket dricker jag fast att jag aldrig har druckit mycket, men ändå började jag. Det blev lite besatthet. 'Mmm, jaha här är vi på andra enheten'. (IP 4)

Dessa tankegångar har hos vissa socialarbetare utvecklats till grundläggande förändring av förhållningssättet till alkohol. En av våra intervjupersoner upplever ett tydligt samband mellan arbete med missbruk och minskad alkoholkonsumtion. Byte av arbetsplats och arbetsuppgifter medförde en märkbar förändring. En annan av de intervjuade tror att personer som arbetar med missbruk dricker mindre än de som har andra typer av arbeten. Däremot uppger intervjupersonen att det inte beror på några moraliska uppfattningar. Det som sägs antyder att organisationernas värderingar integrerats med de privata. Bolman och Deal (2012) beskriver att det i en del grupper och organisationer skapas grundantaganden som sedan cementeras och reproduceras då de lärs ut till nya medlemmar. Detta innebär att organisationskulturen har fastslagna normer som förs vidare till de nyanställda. Möjligtvis är det sätt att reflektera kring alkohol som beskrivs av flera intervjuande "rätt sätt" och kan ses som ett sådant grundantagande. Dessa samstämmiga tankegångar kan också liknas vid det Alvesson (2009) benämner det sociala kittet i en organisation då organisationsmedlemmarna binds samman av gemensamma normer och värderingar.

Många har också utvecklat sina tankegångar ytterligare och konstaterar att arbetet har förändrat tankarna kring alkohol men inte själva konsumtionen. Då de resonerat kring huruvida arbetet påverkat förhållningssättet till alkohol har flera sagt att det finns företeelser

de inte reflekterat kring om de haft ett annat arbete. De uppger exempelvis att alkoholens skadeverkningar och dess utbredning är ämnen de funderat mer över. Arbetet har för flera medfört en ökad medvetenhet och uppmärksamhet kring alkohol- och beroendefrågor. En intervjuperson uppger att detta förändrat synen på alkohol till att inte längre vara lika liberal som tidigare. Då socialarbetarnas tankar tydligt har förändrats utifrån hur de agerat i sitt yrkesliv går det att koppla till teorin om kognitiv dissonans. De har förändrat den obalans som möjligen uppstått mellan egna uppfattningar och handlingar de utför på arbetet genom att förändra sina egna värderingar. Enligt den kognitiva dissonansteorin hotas självkänslan av ett beteende som inte stämmer överens med idéerna (Karlsson 2007). Sett ur detta perspektiv går det att anta att förändringarna i tankemönster skett på grund av att de tidigare funnits en obalans som behövts rättas till.

5.3 Organisationens normer och regler kring alkohol

Policy och regler beskrivs och analyseras i detta avsnitt liksom de intervjuades tankar och åsikter om alkohol i anknytning till arbetsplatsen. Här återfinns även intervjupersonernas resonemang kring gränsen för vad som ingår inom organisationens ramar, vilket exemplifieras med tankar om after work.

Policy och skrivna regler

Alla de intervjuade var medvetna om att det fanns skrivna regler och någon form av alkoholpolicy på arbetsplatsen, men ett fåtal kunde precisera vad som togs upp i den.

Jag tror att det finns i kommunen någon slags alkoholpolicy om att man inte får dricka alkohol på arbetstid och att man inte ska ha alkohol vid representation och sådana saker. Men jag måste säga att jag inte har läst den på den här arbetsplatsen, men jag har läst den på tidigare arbetsplatser har det funnits ganska tydligt att man inte får dricka alkohol på arbetstid... (IP 1)

Flera nämnde att policyn bland annat behandlar hur personal med alkoholproblem skall hjälpas. De beskriver arbetsplatsens skyldighet att ta itu med problematiken genom att exempelvis upprätta rehabiliteringsplan. Flera nämnde också att personalen inte får dricka alkohol under arbetstid. Regler som är formulerade och fastställda benämns som ramnormer

(Karlsson 2007). De regler och policy som intervjupersonerna beskriver stämmer in på denna typ av norm.

Föreskrifterna berör främst personer som har misstänkta eller konstaterade alkoholproblem. Endast vad gäller konsumtion av alkohol på arbetsplatsen eller under arbetstid berörs alla anställda. En policy kan ses som en av organisationernas symboler, som används för att förmedla intryck av särskilda värderingar. Symbolernas betydelse för organisationer betonas av Bolman och Deal som skriver: ”Symboler antar många former i organisationsvärlden. Myter, visioner och värderingar ger en organisation en djup förnimmelse av mening och skapar beslutsamhet.” (Bolman & Deal 2012:302). Värderingar är då en form av symbol som bidrar till att etablera en bild av organisationen. Värderingarna som visas i form av regler och policys ger sken av att socialtjänsten är en ansvarfull instans som tar itu med eventuella problem.

Det ska dock poängteras att det inte är frivilligt att ha regler kring alkohol och rehabilitering. Arbetsgivarens ansvar för rehabilitering och klargörande av regler gällande alkohol och andra droger regleras i arbetsmiljölagen och förtydligas i arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 1994:01, arbetsanpassning och rehabilitering). De olika arbetsgivarna har utformat reglerna på olika vis och en stor del av de intervjuade uppger att det är oacceptabelt att dricka alkohol på arbetsplatsen, även utanför arbetstid.

Alkohol i anknytning till arbetet

Flera intervjuade menade att det inte serverades alkohol vid tillställningar som arbetsplatsen arrangerade. De berättade också att det inte är tillåtet att dricka alkohol i kommunens egna lokaler. En intervjuperson beskrev det genom att säga ”... vi har inte någon gång blivit bjudna på alkohol på någon personalfest eller så som anordnas av arbetsgivaren, utan det är ju om de anställda själv väljer att ordna någon slags festlighet någon annanstans, inte i kommunens lokaler.” (IP 1). I detta citat betonas att arbetsgivaren inte bjuder de anställda på alkohol vid personalfester arrangerade av kommunen. I det symboliska perspektivet inom organisationsteori beskrivs att en organisation agerar utifrån omvärldens förväntningar på den (Bolman & Deal 2012). I detta fall kan det ses som att organisationen gör vissa ställningstaganden för att omvärlden, de anställda, förväntar sig det. De intervjuade är noggranna med att poängtera att det är om arbetsgivaren arrangerar en fest, eller det sker i kommunen lokaler, som alkohol inte är godtagbart. Enligt den teatermetafor som behandlas,

både i det symboliska perspektivet och av Goffman, agerar individer på olika scener med olika kulisser (Bolman & Deal 2012, Goffman 2009). Att dricka alkohol i arbetsplatsens lokaler kan ses som att spela en roll på fel scen och är därmed inte accepterat.

Normer kring huruvida det är passande eller ej att dricka alkohol i arbetsrelaterade sammanhang är något som flera av de intervjuade hade tankar kring. En intervjuperson resonerar kring organisationens oskrivna regler:

IP - Nej, det gör det inte. De julfester vi har ligger oftast i direkt anslutning till att man slutar jobba, vi brukar börja där vid fyra-fem sedan är det antingen i våra lokaler eller så har vi hållit till här i närheten i en sådan där pensionärsgrej, så att jag vet inte. Det är ingen som kommer på tanken att det skulle vara ett tillfälle till att dricka. Det är inte riktigt på agendan, det är inte i det sammanhanget, att man skulle dricka någonting. Jag tror inte att det har utfärdats något förbud för det, det tror jag inte. Det är till och med några som har delat en flaska vin och sedan 'oj då, får man det?', men jag vet man kanske skall. Men det är inte sagt någonting.

I - Det är ingen regel eller så?

IP - Nä, men det känns lite underförstått. Är det hela förvaltningen så. Det är mer som en fika, känns det som (skratt). Julfesten har lite mer den karaktären. (IP 6)

I intervjusituationen kommer den intervjuade fram till att företeelsen om att personal inte skall dricka alkohol på personalfetserna inte är något som regleras formellt, utan har karaktären av en oskriven norm. Karlsson (2007) beskriver att sådana uttalade normer kallas för moral- eller gruppnorm och att personer som går emot dessa troligen kommer att ses som avvikande. De personer som enligt intervjupersonen haft med sig vin till festen ställde sig frågan om detta var acceptabelt. Detta kan ses som ett uttryck för oro att stå utanför moralnormen och vara avvikande från resten av gruppen.

De som uttryckte att det serveras alkohol på personalfesterna var noggranna med att poängtera att det som serverades av arbetsgivaren rörde sig om ett glas vin, en drink eller en öl. Flera kommenterade också att detta skedde utanför arbetsplatsens lokaler. Ett citat exemplifierar hur en socialarbetare svarar.

IP - Ja, hur är det nu... Vårfesten har vi haft en drink eller bål har vi haft någon. Julfesten vet jag faktiskt inte. Men det är ju ingenting man kan köra hela kvällen, utan kanske en drink. Annars får man ju ta med sig, så det är ingenting som kommunen bjuder på. Jag tror att julfesten får man inget, men på vårfesten. Festen har alltid varit på andra lokaler. Vårfesten har ju oftast varit att man har aktiviteter ute först och sedan har man haft sin middag och fått en välkomstdrink, that's it.

I - Ähm.

IP - Och det har varit alkoholfria alternativ också. (IP 4)

Även här går det att se lokalens betydelse för hur personalen agerar och hur de tänker kring det. Då det förekommer alkohol serveras detta utanför arbetsplatsens lokaler och i begränsade mängder. Värderingar har här betydelse för hur personalen presenterar och legitimerar sin alkoholkonsumtion i anknytning till arbetsplatsen. Enligt Alvesson (2009) förenas organisationen genom dess gemensamma värderingar som ligger till grund för organisationskulturen. Alvesson (2009) skriver också att det går att se organisationskulturen som en "helig ko" där attityder och förhållningssätt är så djupt rotade att de framstår som självklara och inte ger upphov till diskussion. De värderingar intervjupersonerna uttalar kan då samtidigt vara uttryck för vilken organisationskultur som är rådande på arbetsplatsen. Denna tolkning förstärks då intervjupersoner från samma organisation förmedlar samma budskap. I de fall vi intervjuat flera personer från samma kommun har de tagit samma ställning vare sig de accepterar alkohol på arbetsrelaterade tillställningar eller inte.

After work

Då samtalsämnet kring kopplingen mellan arbetsplatsen och alkohol diskuterades tog flera upp fenomenet after work, som förekom på nästintill alla arbetsplatser. Endast en av nio

intervjupersoner nämner att after work inte förekom på arbetsplatsen. Markeringar gjordes genom att betona att detta skedde utanför arbetsplatsen och på personalens fritid. After work sågs som ett sätt för personalen att lära känna varandra utanför arbetet.

IP ... Här har vi ju sådana här after work att vi går ut i arbetsgruppen och äter och dricker lite. Och det har jag aldrig varit med om innan på någon arbetsplats. Det kanske är någon gång per termin eller två. Det är lite sådär sammanbindande.

I- Serveras det alkohol då i anknytning till after worken?

IP - Ja ja, det är ju inte något som kommer härifrån utan då går vi ut på vanlig restaurang. (IP 6)

IP – Alltså, vi har ju haft after work någon gång i gruppen, men då är det ju inte så att man är på arbetsplatsen utan då går man ju utanför till någon restaurang eller till något ställe. Men de tillfällen jag har varit på har aldrig serverats någon alkohol, alltså de som är i anslutning till arbetsplatsen. Om det inte har varit after work och då är man ju fri att välja att köpa såklart. (IP 5)

After work har starka kopplingar till arbetet då detta är någonting arbetsgruppen gör gemensamt och i direkt anslutning till arbetet. Trots detta strider inte personalens resonemang om after work mot organisationens kultur eller värderingar då det sker utanför den fysiska arbetsplatsen. Det är inte heller arbetsgivaren som anordnar sammankomsterna. Här kan en tydlig uppdelning mellan främre och bakre regioner ses där after work sker bakom kulisserna avskilt från organisationen.

5.4 Alkohol i offentliga och privata sammanhang

I detta avsnitt beskrivs och analyseras de intervjuades resonemang kring att dricka alkohol offentligt jämfört med i mer privata sammanhang och hur stor betydelse arbetet har för uppfattningarna om detta. Här presenteras också de berättelser socialarbetarna berättat om när de mött klienterna och vad dessa möten väckt för reaktioner och tankar hos intervjupersonerna.

Tankar om alkoholkonsumtion i offentliga sammanhang

Då intervjupersonerna berättat om sina tankar kring att dricka alkohol offentligt har det framkommit att det är en fråga som många har klivna uppfattningar om. Den första reaktionen, från nästan alla intervjuade, är att om det är på fritiden är det upp till var och en att avgöra om, och hur mycket, alkohol de vill dricka. Från flera är också den spontana reaktionen att de inte ser några problem med att dricka alkohol i offentliga sammanhang. Ett fåtal intervjupersoner håller fast vid detta utan att föra resonemangen vidare medan de flesta problematiserar och resonerar vidare kring det.

En del av de intervjuade säger att de inte skulle välja att dricka alkohol i den kommun de arbetar i för att det skulle kännas olustigt att möta sina klienter i det sammanhanget. ”Vi går ut på stan som alla andra människor men vi måste vara ett ansikte utåt, man kan inte tillåta sig att gå berusad genom stan och kanske möta sina klienter” (IP 9). Flera säger också att de representerar den myndighet de arbetar för även efter arbetsdagens slut och att de därför dricker mycket måttligt om de dricker alkohol. I det symboliska perspektivet inom organisationsteori kan organisationen ha så pass stor betydelse för de anställda att det även avspeglar sig i privatlivet (Bolman & Deal 2012). För de intervjuade som beskriver att de begränsar sin alkoholkonsumtion på grund av sitt arbete kan just detta vara fallet, även privatlivet präglas av organisationens värderingar. Det går också att se dessa tankegångar som att personalen agerar som ett team. Enligt Goffman (2009) är ett team en eller flera personer som agerar med strävan efter att framstå på ett visst sätt. Detta är beroende av vilken scen de uppträder på, vilken publik de agerar inför och förväntningar på dem. Flera av de intervjuade använder begrepp som *representant* vilket kan innebära att de upplever förväntningar på sig att agera inför samhället även då de är privatpersoner. En av de intervjuade beskriver sin syn på att vara representant för organisationen och vikten av att hitta ett passande förhållningssätt.

Jag ska representera normalitet när jag träffar mina klienter. Jag tror att det är väldigt viktigt när man jobbar med missbruk att man har granskat sig själv. Vad är okej för mig? Är det okej för mig att bli asberusad varje veckoslut eller att ta en fylla en gång i månaden och kanske få sociala konsekvenser och sedan skall jag jobba med de som har likadana problem. Jag tror att det blir ohållbart om man inte har gjort det klart för sig själv. (IP 4)

Då de intervjuade resonerar kring att dricka alkohol offentligt är ordet måttligt återkommande. Detta då många säger att det är oproblematiskt så länge det är i måttliga eller rimliga mängder, de kan föra sig och inte blir berusade. En del lägger till att det är acceptabelt för dem själva att dricka alkohol eftersom de kan hantera det och inte har några alkoholproblem och därmed skiljer sig från sina klienter. Att socialarbetarna har tydliga uppfattningar om normer framkommer tydligt i dessa tankegångar. Det som Karlsson (2007) kallar moralnormer är normer om önskvärt beteende och beskrivningen passar in på socialarbetarnas uttryckta uppfattningar.

Ambivalensen kring huruvida det är problematiskt eller inte att dricka alkohol offentligt bottenar för flera av intervjupersonerna i att de har det arbete de har. En socialarbetare beskriver att ett problem med arbetet är att privatlivet blir drabbat: ”Det är mycket man tänker, tyvärr har man inte mycket utrymme att vara privat, om man tänker på fester eller vad man kanske skulle tillåta sig om man jobbade med något annat, jag kanske träffar dem även privat.” (IP 9). En annan beskriver att arbetet har påverkat privatlivet i fråga om alkoholkonsumtion på följande sätt:

Samtidigt har det präglat mig, vad jag jobbar med och var jag känner att jag vill röra mig. Till exempel en fredagskväll om jag vill sitta öppet och dricka glas efter glas, efter glas. Medan jag har på några bänkar ifrån sitter mina klienter som jag har kastat ut för att de druckit i lägenheten och är hemlös nu. Nä, jag tycker inte det riktigt passar. (IP 2)

Även när de intervjuade uttrycker vad de har för tankar om kollegor, eller andra som arbetar med missbruk, som dricker offentligt framträder viss ambivalens. Flera säger att de inte skulle lägga sig i om någon arbetskamrat drack offentligt, om inte denne var för berusad eller situationen började gå överstyr. Att det uppstår ambivalens då socialarbetarna resonerar kring att dricka alkohol i offentlig miljö tyder på att det finns en form av rollkonflikt. Då normerna och förväntningarna på en persons olika roller kolliderar uppstår det en typ av rollkonflikt (Karlsson 2007). I det här fallet beror rollkonflikten på att individen å ena sidan, i sin privata roll är utsatt för samhällets normer som legitimerar bruk av alkohol. Å andra sidan förväntas personen i rollen som socialarbetare representera organisationens värden.

Berättelser om möten med klienter

Somliga av de intervjuade har beskrivit att de träffat klienter då de druckit eller handlat alkohol. Flera säger att det känts olustigt och pinsamt vid dessa möten och att de försöker undvika sådana situationer. En av de intervjuade berättar om ett möte i kön på Systembolaget och säger att det inte bara var pinsamt för socialarbetaren utan även för klienten. En annan intervjuperson berättar om ett påträffande av en klient klockan tre en morgon på en pub och säger att det kändes obekvämt. Andra berättar att de var nervösa och tyckte det var jobbigt att möta klienter i sådana situationer när de precis börjat arbeta men att de nu inte har några problem med det. En del av de intervjuade menar att det är en vanesak att träffa klienter i dessa situationer medan andra menar att det bör undvikas för att det sänder ut dubbla signaler eller förmedlar någon slags dubbelmoral.

Det var mest pinsamt faktiskt, det var pinsamt, jag kände kanske spontant att nu sitter jag här och imorgon ska jag föreläsa om det, det är inte okej. Dubbla budskap, så man måste tänka, även efter klockan fem på vilket jobb man har. (IP 9)

Såhär beskriver en av socialarbetarna hur det kändes att träffa en klient då den intervjuade själv satt på en uteservering och drack ett glas vin.

... men när jag började jobba med det här så tyckte jag det var fruktansvärt genant att gå på bolaget. Det kunde komma någon missbrukare som ”Alltså du är också här” och jag blev alldeles röd i huvudet. Varför det egentligen? Jag tyckte det var jobbigt då, precis som att jag kände mig skyldig att dricka och jag klarar att hantera alkoholen. Du gör inte det, men jag gör det och det har jag inga problem med att stå för idag. (IP 8)

Flera av intervjupersonerna uppger Systembolaget som en plats det kan vara problematiskt att träffa sina klienter. En av dem berättar om skämtsamma kommentarer från klienterna medan den andra upplevt situationen som pinsam och väljer att handla på systembolag där risken att möta klienterna är mindre.

Det blev ganska fel när jag träffade en klient när jag jobbade i X, en klient som var aktiv och som jag hade markerat rätt så klart för att det är inte okej att vara aktiv samtidigt som man kanske vill ha ett boende eller liknande från kommunen, ett drogfritt boende som man är ute efter. Då måste man ändå ha någon motivation till att ändra sin situation. Och då träffade jag den här klienten i kön på Systembolaget. Han stod efter mig och langade upp öl efter öl, efter öl, efter öl. Det blev både pinsamt för mig och det blev pinsamt framför allt för honom och det har påverkat mig på det sättet att... Jag försöker alltid att tänka efter var jag går eller var jag handlar, alltså vilket Systembolag jag går på. Har jag möjlighet att välja ett ställe framför kanske ett annat, där de flesta stammisarna handlar så kanske jag hellre handlar på X. Visst det har färgat mig. Det har präglat mig. (IP 2)

Systembolaget har en stark laddning för flera intervjupersoner och kan ses om en symbol som inte är förenlig med rollen som socialarbetare inom missbruksområdet. I enlighet med teatermetaforen går det att se Systembolaget och andra offentliga miljöer kopplade till alkohol, så som puben, som olika scener. På dessa typer av scener är det svårt att upprätthålla sin yrkesroll. Här går att identifiera en kognitiv dissonans som grundar sig i motstridigheter mellan tankar och handlingar. Dissonansen uppstår då tankar och attityder står i kontrast till varandra och kognitiv dissonans beror på strävan efter att jämna ut denna obalans (Karlsson 2007). Vissa av de intervjuade uppger att de hittat en balans då de inte längre känner obehag i de beskrivna situationerna. Andra befinner sig fortfarande i stadiet av dissonans då inte tankarna är förenliga med handlingarna. De dricker alkohol offentligt men deras tanke är ändå att det känns fel. De upplever till exempel att de står för dubbelmoral då de uppmuntrar klienter att avstå något de själva inte avstår från.

Alkoholkonsumtion i hemmiljö

Inte heller alkoholkonsumtion i hemmiljö är något de intervjuade har helt oreflekterade och entydiga åsikter om. De flesta vi intervjuat säger att de i hemmiljö kan vara mer avslappnade än på offentliga platser och att de då kan välja mer fritt hur mycket alkohol de dricker. Goffmans (2009) teori om regioner passar väl in här då de båda områdena är skiljda från varandra. Hemmiljön är ett område, bakom scen, vilket klienterna inte har tillgång till.

Goffman beskriver den bakre regionen som en plats bakom kulisserna. ”Där kan den agerande koppla av; han kan lägga av sin fasad, vila från sina repliker och kliva ur sin rollgestalt.” (Goffman 2009:102). Miljön i hemmet ses alltså som en fristad där det ges möjlighet att koppla av yrkesrollen.

Ja, det kan jag nog se skillnad på. Hemma är det inte så många som har med det att göra, tycker jag mer än dom närmaste som är där. Som jobbperson är jag mer offentlig då. Det är där det hänger, tror jag eller det tycker jag. (IP 8)

En intervjuperson avviker något från de övriga intervjuades uppfattning och säger att det är oväsentligt huruvida det är privat eller offentligt och anser inte att det är acceptabelt att dricka sig berusad, varken hemma eller öppet. I detta fall finns möjlighet att organisationens värderingar förenats med de personliga i enlighet med det Bolman och Deal (2012) skriver om det symboliska perspektivet. Inom detta perspektiv kan yrkesrollen och organisationens värderingar sammanfogas med det privata.

6. Avslutande diskussion

Uppsatsens syfte är att undersöka hur socialarbetare, som arbetar med missbruk, förhåller sig till alkoholkonsumtion samt att finna kunskap om arbetets påverkan på privatlivet gällande alkohol. Genom undersökningen har det framkommit att de intervjuades ställningstaganden i privatlivet till viss del påverkas av det arbete de har. Svaren har varit resonerande snarare än självklara och oreflekterade. Motstridiga känslor har framträtt under intervjuerna. Dessutom har ambivalens och motsättningar i tankegångar visat sig under uppsatsarbetet.

Samtidigt som sociala normer i samhället legitimerar alkohol upplever de intervjuade socialarbetarna över lag att detta står i kontrast mot förväntningar som yrkesrollen bär med sig. De intervjuade har uttryckt blandade känslor och tankar kring alkohol. Dels påpekar flera att personlig integritet är av stor vikt då de säger att det är upp till var och en att avgöra om, och hur mycket, de vill dricka. De betonar också vikten av att skilja privatlivet från arbetslivet och att detta är något som kommer med tiden. I intervjusituationerna förmedlar socialarbetarna till en början att deras yrkesroll skiljs från dem som privatpersoner. Då de för resonemangen vidare framkommer tankar kring att yrket trots allt påverkar hur de agerar utanför arbetet. Det verkar trots allt finnas gränser, som socialarbetarna är samstämmiga om, för hur mycket alkohol som är acceptabelt att konsumera och var detta får göras. Den fysiska arbetsplatsen framstår som förbjudet område vad gäller alkohol liksom konsumtion under arbetstid. Därefter framträder tankar kring områden som inte är lika självklara, enligt en del är det godtagbart att alkohol serveras vid personalfester; så länge det är i en begränsad mängd i lokaler utanför arbetsplatsen. Även intag av alkohol i offentliga miljöer skapar konflikt hos de intervjuade. Detta då de poängterar att var och en själv bestämmer under sin fritid men att det inte är passande att bli allt för berusad. Dessutom ska risken för att möta klienter, i situationer knutna till alkohol, minimeras eftersom socialarbetarna säger sig representera socialtjänsten även privat. Vid en första reflektion framstår det som att de intervjuade vill framhålla att deras privatliv inte påverkas av arbetet, men vid närmare eftertanke framgår likväl paradoxer i deras resonemang.

Alkoholen har en självklar plats hos många i det svenska samhället. I flera sociala situationer är förekomsten av alkohol ingenting som problematiseras eller ifrågasätts. Trots att inte alla de intervjuade socialarbetarna benämnt det med ord framkommer gemensamma normer och värderingar om alkoholkonsumtion. De intervjuade socialarbetarna som arbetar med missbruk

har tankar kring alkohol som till viss del skiljer sig från allmängiltiga uppfattningar, framför allt då det reflekteras mer kring ämnet. Trots att inga frågor ställts kring hur de intervjuades egen alkoholkonsumtion ser ut har de flesta berättat om deras egen måttlighet. Arbetet har haft inverkan på deras förhållningssätt och en del säger att personal som arbetar med missbruk dricker mindre än andra. De slutsatser som går att dra av detta är att det existerar normer kring alkohol hos de intervjuade, som i viss mån avviker från alkoholnormerna i samhället i övrigt.

I den tidigare forskning som presenteras framgår att de allra flesta arbetsplatserna i Sverige har en alkoholpolicy. Detta stämmer överens med vad de vi intervjuat berättat, nämligen att det i de olika organisationerna finns någon form av policy kring alkohol. I enlighet med den studie som undersökt hur stort intresse det finns för alkoholprevention på olika arbetsplatser säger de som intervjuats, för denna uppsats, att avhållsamhet från alkohol på arbetet är en självklarhet. Samstämmighet finns också i uppfattningen att alkohol på fritiden är personligt såvida det inte finns ett känt missbruk. I intervjuerna för den här uppsatsen har, som vi nämnt tidigare, även framkommit andra undantag. Att det anses olämpligt att bli berusad på offentliga platser är ett av dessa.

Arbete med missbruk och beroende har som sagt påverkan på inställningen till alkohol. Då den här undersökningen berör just yrkesinriktningen missbruksproblem är det svårt att säga om detsamma gäller för andra inriktningar inom det sociala arbetet. Det vore intressant att undersöka huruvida de som arbetar inom andra områden i socialtjänsten delar de normer som finns hos personal som arbetar med missbruk. Gäller samma förhållningssätt till alkohol för dem som exempelvis arbetar i socialtjänstens verksamheter för barn och unga eller försörjningsstöd? Det kan vara så att de som arbetar med andra typer av problem har ett annat synsätt och snarare följer samhällets generella normer. I den här undersökningen går det inte att avgöra om inställningen till alkohol kommer just från arbetet med missbruk eller om det kan bero på arbetet med utsatta människor överlag. Det kan också vara en följd av att många av de intervjuade ser sig som representanter för organisationen. Detta skulle då kunna innebära att även andra socialarbetare vill förmedla ett intryck av sig själva gentemot samhället och därför delar de intervjuades tankesätt. Hur ser det ut bland andra yrkeskategorier som arbetar med människor? Även inom andra vård- och omsorgsarbeten kommer personalen i kontakt med beroendeproblematik. Det vore intressant att jämföra inställning till alkohol mellan de olika yrkesgrupperna. Har exempelvis sjuksköterskor eller läkare som arbetar med avgiftning samma förhållningssätt som föreståndaren för ett

behandlingshem? Både de exemplifierade och flera andra professioner arbetar nära personer med missbruksproblem, vad är det då som avgör förändringen av personliga attityder? Det kan både bero på organisationen, vilken typ av kontakt personalen har med klienterna eller vilken befattning den anställda har.

Utöver arbetets påverkan kan även utbildning ha betydelse för hur en persons inställning utvecklas. Trots att de intervjuade i den här studien har olika utbildningsbakgrund framkommer inga resultat som visar skillnader beroende av detta. Eftersom denna undersökning inte specifikt belyst utbildningen som en faktor för attityder kan likheterna förklaras av arbetet. Utbildningens längd, utbildningsnivå eller inriktning kan ha betydelse för förändringar av personliga uppfattningar kring alkohol. Även åldern skulle kunna vara en faktor som påverkar. Flera av de intervjuade har själva beskrivit att deras hållning har ändrats med åren, men ålderns påverkan har inte undersökts närmare. I kommande studier skulle detta vara en möjlig vinkling till problemområdet. Enligt en studie, som togs upp i kapitlet om tidigare forskning, påverkades socialarbetarstudenters sätt att se på missbruk av att ha en personlig relation till någon med missbruksproblem. Kanske kan det vara så att privata erfarenheter har större betydelse för tankar om alkohol än både utbildning, arbete och ålder.

Den här undersökningen har enbart belyst arbetets påverkan på privatlivet i fråga om alkohol. Däremot har ingen växelverkan mellan arbete och privatliv berörts. Möjligen påverkas arbetet och yrkeslivet av privata förhållningssätt. De som har en liberal inställning till alkohol kanske bemöter klienter på ett annat sätt än de som har en mer restriktiv hållning. Frågor har även väckts om arbetets påverkan på andra områden i privatlivet. I en mer omfattande undersökning skulle exempelvis tankar och åsikter om barnuppfostran kunna undersökas för att se om även dessa påverkas av yrket.

Det som framkommit under arbetet med denna studie är hur personal som arbetar med missbruk resonerar om sitt förhållningssätt till alkohol och inte hur de faktiskt agerar. Då de intervjuade talar om alkohol är det som sagt möjligt att se ett tydligt normsystem. Däremot går det inte att avgöra om socialarbetarna ”lever som de lär”. Flera menar att det finns gränser för exempelvis hur mycket de tillåter sig att dricka offentligt men ingen preciserar dessa, mer än att säga att de inte får bli allt för berusade. Precis som intervjupersonerna själva kommer fram till i sina resonemang finns det någon form av dubbelmoral som ligger bakom vissa tankegångar. Det är acceptabelt för socialarbetarna att dricka, om än i måttliga mängder,

medan klienter kan bli avhysta från sina boenden om de dricker alkohol överhuvudtaget. Personal som arbetar med missbruk har naturligtvis, som alla andra, rätt till ett privatliv som ingen annan har inflytande över. Personalen representerar en organisation som arbetar för att hjälpa personer att ta sig ur missbruk. Detta medför att det uppstår motstridigheter mellan å ena sidan rätten till privatliv och å andra sidan rollen som representant. Frågor som dessa har inget tydligt svar utan är etiska eller moraliska och bör reflekteras över, för att göra en avvägning och hitta sin egen ståndpunkt i frågan.

7. Referenser

AFS 1994:01: *Arbetsanpassning och rehabilitering* (Elektronisk). Tillgänglig:

http://www.av.se/dokument/afs/AFS1994_01.pdf (2013-05-09)

Ahrne, G. & Svensson, P. (2011) ”Vad påverkar metodologiska val?”. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber

Ahrne, G. & Eriksson-Zetterquist, U. (2011) “Urval av intervjusubjekt”. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber

Alvesson, M. (2009) *Organisationskultur och ledning*. Malmö: Liber

Akademikerförbundet SSR (2011) *Socialsekreterare*. (Elektronisk). Tillgänglig:

<http://www.akademssr.se/socialsekreterare> (2013-05-07).

Bolman, L. G. & Deal, T. E. (2012). *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Egerer, M. (2013) “Problem drinking, gambling and eating -- three problems, one understanding? A qualitative comparison between French and Finnish social workers”, *Nordic Studies On Alcohol & Drugs / Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift*, 1/2, 30, 67-86.

Eriksson, M, Olsson, B. & Osberg, J. (2004) ”Alcohol Prevention in the Swedish Workplace - Who Cares”, *Contemporary Drug Problems*, 2,31, 263-285

Goffman, E. (2009). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Norstedts

Heldmark, T. (2005). *Alkohol: varför vi dricker som vi gör*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS)

- Jönsson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv, en ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Karlsson, L. (2007). *Psykologins grunder*. Lund: Studentlitteratur
- May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Palm, J. (2006). *Moral concerns: treatment staff and user perspectives on alcohol and drug problems*. Diss. (sammanfattning) Stockholm: Stockholms universitet
- Ramstedt, M. (red.) (2010). *Tal om alkohol 2010: en statistisk årsrapport från Monitorprojektet*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD)
- Repstad, P. (2005). *Sociologiska perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Statens folkhälsoinstitut (2011) *Alkohol- och drogförebyggande insatser i arbetslivet -En inventering på svenska arbetsplatser*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.fhi.se/PageFiles/11232/A-2011-01-Alkohol-o-drogef%C3%B6rebyggande-i-arb-livet.pdf> (2013-05-13)
- Statens folkhälsoinstitut (2009). *Vårdpersonalens alkoholvanor och det hälsofrämjande arbetet (Elektronisk) : en nationell kartläggning av läkare, sjuksköterskor och barnmorskor*. (2009). Östersund: Statens folkhälsoinstitut Tillgänglig: <http://www.fhi.se/PageFiles/6154/R2009-06-Vardpersonalens-alkoholvanor.pdf> (2013-05-13)
- Stein, J. (2003) "Attitudes of social work students about substance abuse: can a brief educational program make a difference?" *Journal Of Social Work Practice In The Addictions*, 1, 3, 77-90.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (Elektronisk). Tillgänglig:

http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf (2013-05-13)

Bilaga 1

Information inför intervju

Hej, vi heter Mia Nelson Kurdve och Malin Törneld. Vi läser på socionomprogrammet vid Lunds Universitet, Campus Helsingborg, på sjätte terminen och har nu börjat med vår C-uppsats. Syftet med vår uppsats är att få kunskap om, och analysera, hur de som arbetar inom missbruksområdet i socialtjänsten pratar och tänker kring alkoholkonsumtion. Dessutom är vi intresserade av huruvida privatlivet påverkas av arbetet i fråga om syn på alkohol.

För att genomföra vår undersökning har vi valt att göra intervjuer med personer som arbetar inom socialtjänsten med missbruksinriktning. Vi är därför mycket tacksamma om ni kan tänka er att ställa upp på en ungefär 45 minuter lång intervju. De vi intervjuar kommer att vara helt anonyma och avidentifierade. För att underlätta intervjun och analysen kommer vi att spela in intervjun. Vi kommer endast att använda det insamlade materialet för att genomföra vårt examensarbete och när uppsatsen är godkänd kommer vi att förstöra det. Om ni samtycker till medverkan blir vi som sagt mycket tacksamma och ni kan när som helst avbryta ert deltagande.

Vänliga Hälsningar:

Mia Nelson Kurdve

0736-55 29 47

mia.nelson-kurdve.089@student.lu.se

Malin Törneld

076-81 90 265

malin.torneld.462@student.lu.se

Bilaga 2

Intervjuguide

1. Inledande frågor, Bakgrund

- Om det är någon fråga du inte vill fråga på så är det bara att säga till för då hoppar vi över den och går vidare.
- Ålder
- Utbildning, när examinerad?
- Hur länge har du varit på den här arbetsplatsen?
- Hur länge har du arbetat inom missbruksområdet?
 - Vad har du arbetat med tidigare inom missbruk?

2. Arbetet

- Vad har du för arbetsuppgifter?
- Hur ser du på din professionella roll?
- Hur påverkas ditt privatliv och din fritid av ditt arbete?
 - Vad tänker du kring detta?

3. Alkohol och arbete

- Hur förhåller sig arbetsplats och ledning till personalens egen alkoholkonsumtion?
 - Finns det skrivna eller oskrivna regler/policy kring personalens alkoholkonsumtion?
 - Vad behandlar reglerna?
- Hur diskuteras den privata alkoholkonsumtionen i arbetsgruppen?
 - Exempelvis i fikarum.
- Finns det normer kring alkoholkonsumtion inom arbetsgruppen?
 - Skiljer sig dessa från samhällets normer kring alkohol generellt?
 - I så fall hur?
 - Skiljer sig dessa från andra arbetsplatser?
- Finns det tillfällen då alkohol serveras i anknytning till arbetsplatsen?
 - Hur ser du på detta?
 - Varför tror du att det är så?
 - Vill du utveckla det?

- Klienter frågar om privata alkoholvanor?
 - Hur reagerar du?

4. Alkohol privat

- Hur ser du på alkohol?
- Hur har ditt förhållningssätt och din syn på alkohol utvecklats efter att du började arbeta inom missbruksområdet?
- Hur ser du på om någon i arbetsgruppen dricker alkohol offentligt?
 - Problematiskt, oproblemiskt, acceptabelt?
 - Har det betydelse vilken offentlig plats?
- Hur ser du på alkoholkonsumtion i privat miljö?

5. Avslutande frågor

- Nu har vi inte några fler frågor, är det något du vill tillägga?
- Får vi lov att höra av oss om vi vill ha några kompletterande svar?
- Vill du att vi skickar vår uppsats när den är klar?
- Vill du ha intervjun utskriven?
- TACK!